Et ROP. Et uttrykk. En form

Signe Offerdal Johannessen, Øyvind Granaasen og Tom Styve ved Persona Teater og ungdomsteaterensemblet ROP i samtale med Nora Blaasvær

Hva er egentlig til hjelp for ungdom som sliter? Og hvem er egentlig relevante hjelpere? Arbeidet til ungdomsteaterensemblet ROP gir noen svar på disse spørsmålene. Gjennom ROP flytter ungdommen selv fokus fra problemer til nyskaping. Gjennom ROP våger ungdommen selv å vise frem ensomhet, overgrep, selvmordstanker og rusproblematikk på en måte som blir til hjelp. For de unge, og for oss hjelpere.

ROP viser livet som det virkelig er.

Foto: Thomas Xavier Floyd (thomas@floyd.no)

Det startet med en sykklon. Det var i India, på en barneteaterfestival. En sykklon rammet og lammet hele området, og særskilt barna som deltok på teaterfestivalen. "Det var først da vi kanskje så for oss hvilken oppgave det er å møte mennesker som er rammet. I India fikk vi være med på å flytte fokus fra katastrofe til gjenskaping og nyskaping. Det er det ROP også handler om," sier Signe Offerdal Johannessen (25) og Øyvind Granaasen (26). De to er teaterfolk med base på Lillehammer. Der hadde de i en periode sett hvordan rusproblemene rammet ungdommen i byen. Deres grep i møte med denne utfordringen ble å ta i bruk kreative metoder. "Vi tror at det å bruke kreative sider ved seg selv er noe av det beste man kan gjøre for å begynne å blomstre igjen," sier de to. Sammen driver de Persona Teater, der ungdomsteaterensemblet ROP har vært en viktig del i fire år.

"Hvordan vi kom i gang? Vi søkte EU-midler og fikk dem! Det var helt fantastisk! Deretter gikk vi ut og ropte: Vi har penger, er det noen som vil være med på noe sinns-

sykt kult?" Og ut – det var ut til ulike miljøer – de såkalt belastede miljøene, til skolene, til institusjonene, til ungdom som går på skole og til ungdom som ikke går på skole. Mangfoldet i erfaringsbakgrunn og livssituasjon var viktig for Persona Teater i denne delen av prosessen. "Vår ide var at vi skulle samle folk som var villige til å bruke det de har lært i livet. Folk som var rammet, men som ville si noe. For ROP er uttrykk. Et prosjekt – som har gitt ungdommens egne historier og liv et uttrykk – og ikke minst en form. For ROP er jo ikke lenger et prosjekt, ROP har funnet en form," sier Signe tankefullt.

"Så det hele var egentlig ganske mirakuløst," fortsetter hun. "Ungdommen kom, de stolte på oss – og de hadde så utrolig mye å si!" "I ROP har vi laget regler for hvordan vi arbeider sammen og hvordan vi nærmer oss historiene. Det er selvfølgelig full taushetsplikt i gruppa. Deler av øvelsene går med til samtale og arbeid for å kartlegge temaer og historier. Når vi så velger tema og går inn i disse, går vi alltid inn i roller. Man er sånn sett ikke bare

privatperson på øvelse, men man tar av seg de vanlige klærne i teatermessig forstand, og ikler seg rolleklær. Slik skaper vi rom til å ta frem både egne erfaringer, lært kunnskap og historier," supplerer Øyvind. "For det er jo det teater handler om, dypest sett; å leve seg inn i en annen rolle enn i seg selv, men samtidig bruke seg selv."

ROP ble startet som et ettårig prosjekt. Nå har gruppa jobbet sammen i snart fire år, og det har svingt hele veien. "Gruppa oppleves av mange av de medvirkende som et fristed. Teatergruppa er nøytral grunn, og her kan de bruke sine kreative våpen. Ingen av oss har ropt det ut at vi skal være noe støtteorgan for ungdommene. Men gruppa har for så vidt blitt det," forteller Signe og Øyvind. Og innrømmer samtidig at kontakten med ungdommene har stilt dem overfor store utfordringer utover det teaterfaglige. "Ungdommen fikk tillit til oss, og vi definerte taushetsplikt innad i gruppa. Ergo kom historiene og livene slik de faktisk var – også det som vi vanskelig kunne bevare for oss selv," forteller de to. "Det er et stort ansvar å få ungdommenes tillit, og vi måtte skaffe oss et nettverk av fagfolk som kunne være vårt støtteapparat og våre veiledere." BUP på Lillehammer ble for en periode en slik kontakt, og de to teaterlederne fikk en kanal inn i kriseteamet på Lillehammer. "Egentlig ble vi også der en stemme for ungdommen," sier de litt undrende. "En røst – et ROP."

Om å være en hjelper

De klart definerte hjelpere er ikke nødvendigvis relevante hjelpere for ungdom, er Signe og Øyvinds erfaring. "Det er vanskelig å ta i mot hjelp dersom man så tydelig har et stort problem. En timeavtale klokken 15:00 med en kurator med briller og kontor er ikke akkurat åpnende for dialog og ærlighet," mener Signe. Hennes erfaringer viser at det er skjult lederskap som gir resultater i form av tillit og vilje

til å arbeide med seg selv og med de andre i gruppa. Signe er pedagogisk leder i ROP, og mener at frie tøyler heller ikke er noe vits. Det aller meste de gjør i gruppa, har en pedagogisk linje i seg – men det hele står og faller med ungdommens vilje til å gi av seg selv. "Lederskap i ROP er derfor gjennomtenkt, men likevel er gruppa fri – ingen i gruppa skal oppleve at det er autoriteten som styrer, men de skal kjenne at rammene holder og bærer dem gjennom prosessene," reflekterer Signe.

Det er raushet, romslighet og tid – tid – tid som er de viktigste stikkordene for arbeidet som gjøres i ROP. I tillegg til respekt. Respekt for hverandres historie, for reglene gruppa har definert, for at nærheten noen ganger kan bli påtrengende og at det da er lov å sette grenser. Si ifra dersom noe oppleves privat, er ROPs klare regel. "Når vi opplever at noen blir mer berørt enn vanlig, sjekker vi alltid ut hvorfor dette berører. Er du sint, blir du engasjert av prosessen eller berører dette noe i deg som privatperson som vi skal respektere? Dette er spørsmål ungdommene er vant til å få og måtte svare på. I ROP går vi tett innpå, men vi invaderer ikke den enkelte," sier de to lederne.

"Vi er opptatt av at ungdommene skal være trygge og klare når de eventuelt velger å dele av sitt liv på en måte som tydelig viser at det er deres egen historie de forteller om. De fleste forteller om sine liv indirekte, gjennom rollekarakterene de går inn i når de jobber med teaterøvelsene. Det å faktisk si at nå skal jeg fortelle noe som har skjedd med meg, krever noe helt annet." De to lederne henviser gjerne til støtteapparatet i slike situasjoner, fordi det kreves en annen bearbeiding enn det teatergruppa kan klare. Samtidig forteller Signe stolt om hvordan gruppa selv etter hvert har utviklet sin egen evne til å ta imot den enkelte. Hvordan medlemmene i gruppa trår varsomt rundt hverandre, på respektfull avstand og i ydmykhet overfor vissheten om at alle har med seg sine ting.

Hva ungdom er opptatt av

Selv om Signe og Øyvind ser at de som ledere av prosjektet ROP har en funksjon som en stemme fra ungdommen inn på

både hjelperens, lærerens og samfunnets arenaer, uttaler de seg ikke om ungdommen med lettvinthet eller med store ord. Når jeg spør hva de opplever at unge i dag er opptatt av, tror jeg de synes det er et temmelig håpløst spørsmål. ROP ser den enkelte, er opptatt av hver enkelt historie og lager ikke store overskrifter eller enkle innlegg av det de ser og hører. Likevel er det ingen tvil om at de to teaterfolka besitter en kunnskap om ungdommens liv som er forholdsvis unik. De velger også å si noe om hva de ser og hører – akkurat nå. Og de opplever at det er identitets- og overgrepstematikk som i størst grad rører seg akkurat nå for tiden. "Vår opplevelse er at ungdom i dag avkreves en klar identitet og en utviklet karakter så utrolig tidlig. De skal være voksne, og gjøre voksne ting – ta voksne valg – gjerne knyttet til egen kropp, rusmidler etc. Det er krevende å skulle ha identifisert seg raskt – å bli avkrevd en definert identitet som 13-åring," sier Øyvind.

"Og så er det blandingen av alt det som nå er legitimt, av alle grensene som er brutt, og samtidig det som fortsatt er tabubelagt. Det det er taust omkring. ROP har alltid ønsket å gå inn der tausheten råder," avslutter teaterfolket. "I ROP øver vi oss på å gå inn og vise at det er taust, for deretter å starte arbeidet med å bryte tausheten. Slike temaer kan være både overgrepet, selvmordet og selvskadingen."

For meg blir ROP et eksempel på en form som klarer å gi historiene, erfaringene og følelsene et uttrykk. Ikke nødvendigvis det uttrykket jeg som voksen trodde skulle komme eller kanskje syntes burde kommet. "Ved bruk av tid, øvelser og gjennom å lytte til den enkelte og til gruppa, kan ROP bli et sted for å sortere, for å oppsummere hva som egentlig skjedde, hvorfor det i det hele tatt skjedde – og hvordan det kjentes. Teaterøvelsene er geniale for akkurat dette. Bare du tar deg tiden det tar. For det tar tid å finne ut av ting, for seg selv og sammen med andre. Men det hjelper. Å bli lyttet til hjelper. Det vet jeg," avslutter Signe. Hjelper for hva, lurer jeg? I alle fall på trykket inni. Trykket inni blir til uttrykk. ROP er et uttrykk som har funnet sin form.

Foto: Thomas Xavier Floyd (thomas@floyd.no)

En prat med Tom Styve, erfaren ROPer og teaterfyr

"Hva ROP har vært for meg? ROP har vært bra. Veldig bra. ROP har vært hard jobbing, fysisk og psykisk. Men veldig bra. Og så har ROP vært mye de siste årene. Det har vært en stor del av livet mitt, først var det en teatergruppe, så ble det mer og mer – nå er ROP en slags greie i seg selv", sier Tom Styve (18). Han har vært med i ROP siden starten, og er en av ungdommene på Lillehammer som faktisk kan uttale seg om hva som har vært bra og hva som har vært mindre bra av diverse hjelpetiltak. Tom har bodd på institusjon i ett år, samt at han i mange år har hatt kontakt med barnevern og andre hjelpeinstanser. Jeg merker at jeg lytter og lærer når Tom sier noe om hva som er til hjelp. Budskapet er slett ikke vanskelig, men er det slik at vi likevel har klart å gå glipp av det, gang på gang, alle vi gode hjelpere rundt omkring i Norges land? "Gjennom ROP kan jeg gjøre om psykisk smerte, vonde tanker og depresjon til kunst. Til noe kreativt. Det er GØY! Så ROP er også gøy," er meldingen fra Tom.

"Men ROP har også vært krevende. Gjennom temaene ROP jobber med må du ta fram det du har lagt bak deg, fordi dine egne ting dukker opp igjen i karakterene du jobber med. Det kan være de samme problemene eller lignende problemer som jeg selv har slitt med – og det er krevende å måtte ta dem frem igjen," sier han. Og jeg tror det handler om det samme som Signe og Øyvind forteller om når de sier at ROP har blitt

en form. En form som også skal etableres i Oslo fra høsten av. Et samarbeid med institusjonen Leon i Oslo gjør det mulig å starte et lignende prosjekt i hovedstaden – basert på de samme prinsipper som det hele startet med på Lillehammer.

Tom forteller med stolthet om at ROP i startfasen faktisk representerte noe nytt innen teatermiljøet, både på Lillehammer og for øvrig. Det å ikke bruke manus, men faktisk sin egen talemåte er grunnleggende i ROPs forestillinger. "Det er særlig på den måten jeg føler at jeg blir hørt gjennom ROP," sier Tom. "Mitt personlige uttrykk kommer faktisk frem i ROP."

Jeg spør Tom hvordan han opplever det å hente temaer til forestillingene fra eget liv. Hvordan har det vært for medlemmene i gruppa å bruke teater til å skildre livene sine – slik de faktisk er?

"Det viktigste for å få til dette har vært den åpne dialogen med Signe," begynner Tom. "Det at hun forstår. Det at vi stopper dersom det blir for tøft. Vi stopper for en prat. Det å få hjelp til å sette grensene når åpenheten kan bli negativ, har også vært viktig. Men mest av alt har teater vært

en god måte å jobbe terapeutisk på. Jeg tror det blir slik at man våger gjøre ting som man aldri ville gjort for seg selv," sier Tom, og eksemplifiserer med ensomme, stille ungdommer som gjennom teater får muligheten til å uttrykke andre sider ved seg gjennom å ta på seg roller. "De har jo andre sider i seg – men det er så vanskelig å få det frem dersom folk er blitt kjent med *en* side ved deg," sier han, som selv vet hvor vanskelig det kan være å endre et førsteinntrykk. "Det er skummelt å utvikle seg og tro på at de andre tar i mot deg – slik har jeg i alle fall kjent det i ROP," sier han – men fremholder at teaterøvelsene her er en god måte å komme frem med andre uttrykk på.

Fotografen vår ankommer kafébordet. Han spør hva temaet i samtalen er – hva vil vi at bildene skal skildre? "Virkeligheten," repliserer Signe umiddelbart. "Ja, ROP er utrolig virkelig. Og gjennom å være så virkelighetsnært blir det fengende. Publikum lurer på om man spiller eller ikke," ler Tom. "Det liker jeg."

ROP jobber sånn at de som er med i gruppa, kan være ute i byen en dag og se på det som skjer rundt seg. Så spør de hverandre om dette er virkelig liv eller en forestilling. Etter at de har sett på en stund, spiller de det de så. "Du kan nemlig se en ROP-forestilling overalt dersom du åpner øynene og våger å faktisk se hva som skjer. Grensene mellom forestillingen og det virkelige livet er diffuse," sier Tom og Signe.

Blinde foreldre

For utrolig mye handler om det å se. Gjennom en ROP-forestilling viser teaterensemblet publikum livet, slik det faktisk oppleves av de unge selv. Og publikum fenges – de synes ROP-forestillingene er gode. "Veldig ofte får jeg kjempegod tilbakemelding på at dette var sterkt, virkelig og slikt," sier Tom. "Det gjør godt. Det å få bety noe, det å nå frem med det vi ønsker, det å se at folk blir rørt til tårer, til og med. Det er sterkt."

Men Signe opplever at hun som leder også får andre typer tilbakemeldinger. Særlig fra foreldre som lever i illusjonen om at de vet hvordan livet til deres barn faktisk er. De kan komme bort og si: "Så fint dette var – men dette var vel å ta litt

Foto: Thomas Xavier Floyd (thomas@floyd.no)

Tom Styve er en erfaren ROP'er og teaterfyr.

hardt i – dere trenger ikke overdramatisere så veldig, vel?" Hun forteller videre om erfaringer med hjelpere som også mistror historiene og mener seg å vite bedre hvordan det *egentlig* er, enn det ungdommene selv kommuniserer. "Vi opplever at foreldre og også hjelpere etablerer et gap mellom de to generasjonene. Og dette gapet er en av de verste fiendene til ungdom som trenger hjelp. Vi opplever ofte at det er som et Grand Canyon mellom ungdom som er i en utsatt posisjon og de som skal hjelpe dem. Og er det noe ROP i alle fall ikke gjør, så er det å overdramatisere livet. Vi viser livet slik det er, og da er det ganske provoserende at noen våger å påstå at dette ikke er sant. Sannheten er ikke komfortabel, men den er viktig," sier Signe.

Den gode hjelper

Tom har møtt utallige hjelpere. Og det han mest av alt møter, er troen på at en utdanning er det saliggjørende. "Bare du får deg en utdanning, så skal du se det går bra, er refrenget alle har lært og som de synger på i alle sammenhenger," smiler Tom. Med sitt teateruttrykk gir han deretter en levende og improvisert forestilling ved kafébordet vårt av *ja-koret*.

Foto: Thomas Xavier Floyd (thomas@floyd.no)

Hva ja-koret er? Jo, det er alle terapeutene og sosialarbeiderne og legene og lærerne som sitter i møte og diskuterer hva Tom trenger, med Tom midt i blant dem. Jakorets medlemmer bekrefter hverandre kontinuerlig med et langt og tankefullt *jaaaa* når noen har gitt sin vurdering av Toms behov. Tom trenger nok det, nei, Tom trenger vel heller det...

Men Tom gir også en annen vurdering av sine møter med hjelperne: "Jeg føler meg selvfølgelig mer hørt nå, som 18-åring," sier han. "Men min opplevelse er at jeg ikke er blitt hørt opp gjennom årene. Alderen skulle ikke være avgjørende for hvorvidt en hjelper vil høre på de som er utsatt, eller ei – det skulle være en selvfølge at den det gjelder blir hørt om det som er sitt liv. Det er det som er genialt med ROP – at vi faktisk blir hørt. For det hjelper å bli lyttet til. I dag tør jeg selv i større grad å ta styringa i møtene. Men fortsatt opplever jeg at de voksne hjelperne snakker om meg i tredje person. Det er så dumt."

"Som barn opplevde jeg voldsomme ting, som at barnevernet tok fra meg mammaen min," fortsetter Tom. "I etterkant, nå – som voksen, kan jeg se og forstå noen av avgjørelsene som ble tatt. Noen av avgjørelsene kan jeg takke for – mens andre kan jeg aldri tilgi. Opplevelsen av å ikke bli lyttet til sitter likevel sterkest igjen. Og det viktigste rådet jeg kan gi fra min side til hjelperne, er dette med å klare å holde seg i sin rolle," sier Tom. "Det å ikke ta parti for enten barnet eller foreldrene. Det å holde seg i midten og høre på begge parter er avgjørende for tillit. Det gir mulighet for å komme videre," mener Tom.

"For ROP har det å gi ungdommene en stemme – og faktisk gi dem opplevelsen av å bli hørt, vært helt grunnleggende. Og det er nok derfor noen av ungdommene kan oppleve at ROP faktisk er til hjelp for dem," skyter Signe inn. ROP er for mange av ungdommene en første-gangsopplevelse på det å få bruke stemmen sin og bli hørt. Ifølge Signe er det nettopp dette som hjelper ungdommene i ROP, og så blir den eventuelle terapeutiske prosessen knyttet til det å få spille

og være underveis, noe som kommer som et positivt tillegg, mener den pedagogiske lederen.

En stemme for flere

Tom er opptatt av at det ikke bare er de som spiller i ROP som blir hørt gjennom forestillingene. Gjennom en ROP-forestilling blir publikum også hørt! De som er stille, de som sliter med spiseforstyrrelser, de som har det vondt og som i dag sitter i salen – de blir også hørt gjennom det ROP uttrykker. Det gir mening utover at det er en viktig røst for dem som er med. Og jeg, som har hatt den glede å være publikummer til ROP, gjenkjenner det Tom sier. Forestillingen angikk meg, den berørte temaer i mitt liv og den gjorde det troverdig – selv om opplevelsene som ble skildret ikke var selvopplevde for meg. For ROP viser frem de som står rundt, den som er rammet, de som kan hjelpe, de som ødelegger, den som ikke forstår. Alle involveres i en ROP-forestilling, og gjennom det blir også jeg hørt. Ja, jeg tror Tom har rett. Publikum kommer også til uttrykk.

Hvis dere skulle laget en forestilling i morgen, hva ville den da handlet om? spør jeg til slutt. Tom har ikke noe helt definitivt svar. Men han mener at det nå er taust omkring i unge miljøer, er grensene mellom bruk av kroppen som betaling eller bytte for tjenester og prostitusjon. Seksualitet er et vanskelig og fortsatt taust tema. Det burde ROP jobbe mer med, mener Tom.

Avslutningsvis kommer Tom inn på selvmordet, som er et tema ROP har jobbet med tidligere. Og som er et tema som har berørt Tom også der han er – både gjennom frykten for at noen som står ham nær skal ta sitt eget liv, samt gjennom opplevelsen av at ungdom han kjenner til faktisk har valgt å ta sitt eget liv. "Tenk hvilket tap det innebærer å bli fratatt

Foto: Thomas Xavier Floyd (thomas@floyd.no)

Det er det å bli hørt som teller, sier Signe Offerdal Johannessen.

sitt barn," begynner han. "Det kan godt være en faglig riktig avgjørelse å gjøre dette – men barnevernet har et stort ansvar for å sette inn et støtteapparat for den som blir fratatt barnet sitt. Hvis ikke en slik tapsopplevelse fremmer selvmordstanker, så vet ikke jeg. Tenk på sammenhengen mellom tap og skyld i en slik situasjon. Det er slike ting jeg er opptatt av," avslutter Tom. "Det at hjelperne må følge med! Om det er i en skolesituasjon, der en elev er stille, utafør, eller om det er en voksen som blir fratatt barnet sitt eller annet som er viktig for deg – det er ikke bare å gjøre det og så forsvinne. Man må følge opp!"

Etter å ha møtt Tom, er det umulig å ikke tro på ROPs utgangspunkt om at det å få bruke sine kreative våpen gir mulighet til å blomstre igjen. Det gir livsmot å flytte fokus fra katastrofe til gjenskaping. Og hjelp, tror jeg. Så - ROP det ut!

Persona teater kan kontaktes via e-post: personateater@hotmail.com

Nora Blaasvær er generalsekretær i Kirkens SOS i Norge og redaksjonsmedlem i Suicidologi.